

Ключові слова: технологія навчання, мовленнєва діяльність, структура говоріння, парадигматичні зв'язки, синтагматичні зв'язки.

Селиверстова Л.И. Технология обучения говорению на украинском языке иностранных студентов на начальном этапе. В статье рассматриваются технологии обучения говорению, с точки зрения его структуры, на украинском языке иностранных студентов на начальном этапе обучения. Исследуется влияние парадигматических и синтагматических связей на успешное обучение говорению. Показаны приёмы грамматической трансформации, комбинирования в процессе формирования мысли перед ее высказыванием.

Ключевые слова: технология обучения, речевая деятельность, структура говорения, парадигматические связи, синтагматические связи.

Seliverstova L. Technology of Teaching Foreign Students Speaking Skills in the Ukrainian Language on the Initial Stage. Technologies of teaching foreign students speaking skills (structural peculiarities) in the Ukrainian language on the initial stage are examined in the article. The influence of paradigm and syntagmatic connections on the successful training of speaking skills is explored. The methods of grammatical transformation, combining in the process of forming the idea before expressing it are researched.

Key words: teaching technology, vocal activity, structure of speaking, paradigm and syntagmatic connections.

Сучасні науковці, викладачі активно досліджують технології навчання іноземних студентів української мови і мовленнєвої діяльності. Причиною прискорення цього процесу стала швидкість змін у світовому просторі. Кордони більш відкриті для громадян різних країн. Багато людей мають бажання отримати вищу освіту в Україні. Система освіти мусить задовольняти потреби новітнього суспільства, конкретно тих, хто хоче за короткий термін оволодіти українською мовою. Однією з найактуальніших і складних проблем методики є навчання усного спілкування. Володіння усіма видами мовленнєвої діяльності забезпечує успішний процес комунікації.

Технологія навчання мови іноземців на початковому етапі має характерні особливості. Практика засвідчує, що досконале володіння мовою, хоч і є необхідною умовою для викладача, але не може забезпечити потрібний рівень викладання, особливо в новітніх умовах. Лінгвістика допомагає методиці у визначенні змісту навчання.

УДК 811. 161. 2'243

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ГОВОРІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

Селиверстова Л.І., канд. філол. наук (Харків)

У статті розглядається технологія навчання говоріння, з точки зору його структури, українською мовою іноземних студентів на початковому етапі навчання. Досліджується вплив парадигматичних та синтагматичних зв'язків на успішне навчання говоріння. Показані прийоми граматичного трансформування, комбінування в процесі формування думки перед її висловленням.

Психологія допомагає з'ясувати, що таке пам'ять, мислення, за яких умов краще здійснюється запам'ятовування, за яких умов пізнавальні процеси відбуваються активніше, як формуються навички та вміння. Застосовуючи знання з лінгвістики і психології, вчені не припиняють шукати й науково обґрунтовувати нові технології навчання української мови як іноземної. Так, Ірина Кочан досліджує когнітивні (пізнавальні), креативні (творчі), організаційні та комунікативні освітні технології. Але, як вона зауважує, „здебільшого сьогодні вивчення української мови як іноземної відбувається на інтегрованих заняттях, які планують залежно від рівня програми, мети, фахової підготовки студентів” [9: 19]. Технології навчання пов'язані з науковими підходами до того, яким чином навчати, на основі яких принципів, за допомогою яких методів та методичних прийомів, яких засобів навчання, яка має бути організація навчання, щоб отримати найкращий ефект за конкретних умов. Такі складові технології навчання активно досліджуються в Україні [1, 2, 5, 10, 11].

Розглянемо процес навчання однієї з основних форм мовленнєвої діяльності, а саме – говоріння на початковому етапі навчання української мови іноземних студентів. Говоріння – це складний процес, що разом з аудіюванням дозволяє здійснювати усне спілкування. Предметом говоріння є думка як відображення у свідомості людини зв'язків і відношень реального світу. Отже в діяльність говоріння входить вираження думки. Володіти іноземною мовою значить володіти іншими способами та засобами вираження думки [4, 8]. Говоріння як вид мовленнєвої діяльності можна розвивати в іноземних студентів через спілкування з іншою людиною, бажано з носієм мови. Як правило, цю роль виконує викладач, який визначає тему і враховує лексичний запас студента, або інший іноземний студент, який має такий самий запас лексики [6].

Розглянемо говоріння з точки зору його структури. Структуру говоріння як виду мовленнєвої діяльності складають такі частини: мотиваційно-спонукальна, аналітико-синтетична та виконавча. З точки зору мотиваційно-спонукальної, – говоріння виникає тоді, коли виникає потреба щось сказати. На початку навчання української мови слід формувати в іноземного студента потребу висловити думку. Мотивом

може бути спонукання до якоїсь мовленнєвої дії: відповісти на питання, виголосити про подію тощо; а також немовленнєвої дії – виконати прохання щось зробити, наприклад, подати ручку, олівця, відчинити вікно, квартиру, двері тощо. Метою в кожному випадку є очікуваний результат [7].

У мотиваційно-спонукальній частині створюється тільки замисел висловлювання: для чого, з якою метою і що сказати. У другій аналітико-синтетичній частині говоріння здійснюється аналіз – як висловити думку, як сказати – відбувається реалізація замислу висловлювання в процесі формування думки за допомогою мовних засобів. Під час мовлення українською мовою іноземний студент відбирає з пам'яті слова (відбувається аналіз) і включає їх у мовленнєву цілість (відбувається синтез) для здійснення замислу або комунікативного наміру.

Для збереження й накопичення слів у пам'яті фахівці рекомендують оточувати їх асоціативними зв'язками. [7:86]. Вони можуть бути парадигматичними або синтагматичними. Парадигматичний зв'язок передбачає асоціації в результаті зіставлення слів за різними ознаками. Наприклад:

- За протилежністю значення (антонімічні відношення): *великий – малий, солодкий – солоний, високий – низький, добре – погано, дорого – дешево, далеко – близько, швидко – повільно, питання – відповідь, стояти – йти* тощо.
- За близькістю значення (синонімічні відношення): *добрий – гарний, малий – невеликий – дрібний, говорити – казати – розповідати, йти – їхати – летіти (у значенні пересуватися)* тощо.
- За граматичними категоріями роду: *дошка – ручка – книжка – жіночий рід; стіл – стілець – олівець – чоловічий рід; вікно – число – слово – середній рід* тощо.
- За граматичними категоріями істоти – неістоти: *студент – студентка – викладач – перекладач – істоти; університет – предмет – документ – паспорт – неістоти* тощо.
- За граматичними категоріями числа однина – множина: *стіл – столи, зошит – зошити, підручник – підручники; стілець –*

стілці, олівець – олівці тощо.

- За морфологічним принципом назва – іменник, характеристика назви (предмета) – прикметник, дія – дієслово, характеристика дії – прислівник: „*студент*” – іменник, „*іноземний*” *студент* – „*іноземний*” – прикметник – характеристика студента; *іноземний студент* „*читає*” – „*читає*” – дія; „*швидко*” *читає* – „*швидко*” – прислівник – характеристика дії.

Особливу роль на початковому етапі навчання мовленнєвої діяльності відіграють синтагматичні зв'язки, тобто сполучення слів з іншими словами. Тут можна застосовувати знання, що відпрацьовані за морфологічним принципом, наприклад, прикметник сполучається з іменником, присвійний займенник сполучається з іменником, вказівний займенник сполучається з іменником: *велике вікно – наше вікно – те вікно – те наше велике вікно; велика кімната – наша кімната – ця кімната – ця наша велика кімната; великий клас – наш клас – цей клас – цей наш великий клас*. Прислівник сполучається з дієсловом: *добре працювати, добре знати, добре навчатися*. Спостерігаючи над парадигмою змін прикметника за родами, зіставити його з незмінюваністю прислівника: *добрий хліб – добра страва – добре морозиво / добре відпочивати*. Прикметник змінюється за числами, а прислівник не змінюється: *добрий товариш – добрі товариші / добре пообідати* [12].

На вибір слів впливає смислове завдання. Структурне оформлення висловлювання визначається комунікативним завданням і ситуацією спілкування. У процесі відбору засобів мовлення може бути: вилучення з пам'яті готових форм – одиниць мовлення української мови: „*Доброго ранку*”, „*Добрий день*”, „*Як справи?*”, „*Як ся маєте?*”, „*Повторіть, будь ласка*”, „*Дякую*”, „*На все добре*”, „*До побачення*” тощо. Важливе місце займає комбінування фраз. Наприклад, студент вивчив фразу: „*Моє ім'я Ян*”. Щоб вивчити присвійні займенники „*його*”, „*її*”, „*ваше*”, слід замінювати перше слово фрази і логічно поєднувати ім'я об'єкта, про якого йдеться. Відбувається процес логічного мислення. Таким чином співвідноситься зв'язок механічної пам'яті з візуальною, що прискорює навчання. Говоріння відбувається усвідомлено.

Під час здійснення говоріння українською мовою іноземний студент використовує граматичне трансформувannya. Якщо студент засвоїв, що назву предмета позначає іменник у називному відмінку, а назвати предмет в ролі прямого об'єкта – це поставити іменник у знахідному відмінку, то під час висловлювання попередньо відбувається аналіз: 1) з'ясовується в ролі підмета чи прямого об'єкта буде іменник, 2) якщо в ролі прямого об'єкта, то який рід іменника, 3) якщо жіночий рід, то закінчення іменника змінюється. Таким чином будується і виводиться в мовлення фраза: „*Дайте, будь ласка, ручку / книжку / ...*” тощо. До готової форми „*Дайте, будь ласка*” додається іменник у знахідному відмінку.

Трансформувannya з часом ускладнюється і здійснюється в кількох напрямках: морфологічному, лексичному, синтаксичному. Наприклад, фраза „*Я приїхав з Канади*”, що автоматично запам'яталася студентом у перші дні навчання, потім має стати „тренувальним майданчиком” для трансформувannya. Студент змінює підмет, потім відбувається граматична трансформація присудка (залежно від роду й числа підмета), а потім з наявної засвоєної лексики (назви країн) логічно обрати правильну країну. Прийменник „*з*” має вказувати на родовий відмінок наступного іменника. Після цього студент застосовує правило „закінчення іменників у родовому відмінку” і обирає правильний варіант закінчення. Тільки після цих внутрішніх операцій відбувається вихід фрази вголос.

Отже, на перший погляд, прості для українців фрази: „*Се Фуцун приїхала з Китаю*” або „*Мамаду приїхав з Уганди*” потребують великих зусиль мислення іноземних студентів. Особливо ускладнюється цей процес, коли студенти – носії ізольованої (аморфної) мови, як наприклад, китайської, для якої характерна відсутність словозміни, граматична значимість порядку слів, слабе протиставлення значущих та службових слів. На першому етапі навчання говоріння їм складніше зрозуміти, чому змінюється закінчення слів. Полегшує пояснити причину зміни закінчень слів їх синтаксична роль у реченні. Отож, з перших кроків навчання іноземних студентів слід вводити синтаксичні формули. Наприклад, іменник у називному відмінку – підмет: „*Це книжка*”. Іменник у знахідному

відмінку – прямий об’єкт у реченні: *“Я читаю книжку”*. У реченні *„Це стіл”* іменник *„стіл”* – підмет, а значить він у називному відмінку. Іменник у місцевому відмінку – об’єкт місця: *„Книжка на столі”*. Під час вивчення відмінків іменників водночас слід подавати прийменники до іменників. А конкретно до місцевого відмінка іменника, що виступає в ролі об’єкта місця – правило: „перед іменником у місцевому відмінку має бути прийменник „в” / „у” або „на”. Зміни закінчень засвоювати легко, застосовуючи парадигматичні зв’язки на основі синтаксичних.

Як правило, мислетворення ґрунтується на вербальних засобах. Іноземний студент автоматично використовує вже відому йому синтаксичну конструкцію з рідної мови. Це і є перешкодою в навчанні української мови. Відбувається інтерференція рідної мови. З метою зменшення такого впливу слід більше часу відводити на засвоєння відмінкових парадигм у мовленні та синтаксичній ролі в реченні іменників, словосполучень „прикметник + іменник”, „присвійний займенник + іменник”, „вказівний займенник + іменник”.

Важлива, власне, операція говоріння – комбінування мовних та мовленнєвих засобів для вираження думки. Комбінування розуміємо як процес формування словосполучень і речень, коли студент застосовує знайомі йому компоненти в нових ситуативних сценаріях, не засвоєних досвідом говоріння. Наприклад, засвоївши лексичну тему „Аудиторія”, студент переносить свої знання із застосуванням нової лексики (назви предметів) на нову лексичну тему „Моя кімната в гуртожитку” або „Наш будинок”.

Під час навчання говоріння особливого значення набувають уміння іноземних студентів використовувати опори різного характеру (зорові, слухові, вербальні, невербальні). Слід зазначити, що для говоріння українською мовою, ті операції, що здійснюються студентами рідною мовою несвідомо, мають усвідомлюватися під час побудови висловлювання українською мовою. Тобто студент має розуміти суть завдання й операції, що має здійснити українською мовою. Говорінню як меті навчання, тобто оволодінню вмінням зв’язного висловлювання, має передувати робота з мовним і мовленнєвим матеріалом.

Завершальна частина структури говоріння – це голосове оформлення висловлювання. Навчання говоріння тісно пов’язане з іншими видами мовленнєвої діяльності: аудіюванням, читанням і письмом. Насамперед, іноземні студенти мають достатній час тренуватися з фонетики, орфоєпії, граматики та синтаксису простого речення. Оскільки навчання української мови на початковому етапі відбувається на мовленнєвих зразках чи структурах, то формування навичок вимови на них і здійснюється. Таким чином, послідовність роботи над фонетичною частиною вислову в основному визначається цими одиницями, а не тими труднощами, з якими зустрічаються іноземні студенти в процесі навчання говоріння українською мовою.

Мислетворення й мовленнєва діяльність – суцільний процес породження думки й мовлення – складають матеріальну базу спілкування. Оволодіння іноземними студентами основами спілкування, а потім і засобом навчання фахових предметів – українською мовою – є головною практичною метою вивчення української мови у вищих навчальних закладах України. Це зумовлює потребу глибшого дослідження мислетворення та пошуку ефективних технологій навчання. Для іноземних студентів вивчення української мови включене в загальний освітній процес. На початковому етапі закладаються основи володіння всіма видами мовленнєвої діяльності українською мовою, що формує багатоцільовий характер навчання. Такі умови навчання іноді можуть гальмувати чи обмежувати використання засобів активізації мовленнєвої діяльності та мислетворення, тому слід чітко дотримуватися методики викладання української мови як іноземної та шукати ефективні технології навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонів О. Дистанційне вивчення мови: проблеми та методи/ О. Антонів // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. пр. – Львів, 2007. – Вип. 3. – С. 48-54.
2. Демська-Кульчицька О. Корпусні підходи в методиці мови/ О. Демська-Кульчицька // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 22-27.
3. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови: навч. посібник: К.: Вищ. школа, 1992. – 360 с.

4. Жинкин Н.И. Механизмы речи / Н.И. Жинкин. – М.: Директ-Медиа, 2008. – 1104 с.
5. Зернецька А. Підхід, метод, принцип, прийом, навчальні впливи/ А. Зернецька // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – Вип. 12. – С. 132-137.
6. Зильберман Н.Н. Использование технологий чат-роботов при формировании говорения в преподавании иностранного языка: На примере русского языка как иностранного начального этапа обучения [Электрон. ресурс] / Н.Н. Зильберман. – Режим доступа: <http://huminf.tsu.ru/e-jurnal/magazine/4/zil.htm>. – Заглав. с экрана.
7. Капитонова Т.И. Методика обучения русскому языку как иностранному на этапе предвузовской подготовки / Т.И. Капитонова, Л.В. Москвин. – СПб: Златоуст, 2006. – 272 с.
8. Ковшиков В.А. Психолингвистика. Теория речевой деятельности / В.А. Ковшиков, В.П. Пухов. – М.: АСТ, Астрель, 2007. – 270 с.
9. Кочан І. Нові освітні технології в практиці викладання української мови як іноземної / І. Кочан // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 18-24.
10. Селіверстова Л. Лінгвістична та психологічна основи навчання української мови як іноземної / Л. Селіверстова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 8-14.
11. Сокіл Б. Методи вивчення української мови як іноземної та їх характеристика / Б. Сокіл // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 14-18.
12. Українська мова з методикою навчання в початкових класах: інтегрований курс / за ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – К.: Промінь, 2003. – 232 с.